

Дмитро Ващук
(Київ)

ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ МІСТА ЛУЦЬКА ТА ЛУЦЬКОГО ПОВІТУ ПОЧАТКУ XVI ст.

Публікація джерел до історії України початку XVI ст. завжди, на наш погляд, є вельми необхідною справою, оскільки їх кількість досить обмежена. В переважній більшості це колекції документів Литовської Метрики, оригінал якої зберігається в Російському державному архіві давніх актів (м. Москва).

Працюючи зі справою 222 фонду 389 (2-а книга судових справ) ми зробили вибірку тих джерел, які стосуються історії мешканців м. Луцька та Луцького повіту за хронологічний період 1507-1511 рр. В документі № 1 вказується про встановлення господарським дворянином Габріялом заруки в розмірі 400 рублів грошів між луцькими міщанами Мишком Пальчиковим та Лук'яном Пшайчичом з господарським дворянином Деменею. Метою цього було обов'язкове прибуття обох сторін на судове засідання у Кракові після Великодня на четвертий вівторок. Як виявилось, міщани прибули на встановлений термін, прочекали тиждень, а Деменя не з'явився.

В наступному документі зазначається нагадування підчашого пана Ольбрахта Гаштольда про необхідність судового засідання щодо отчизного маєтку Полоне в Луцькому повіті, котрим незаконно заволодів небіжчик пан Войтех Кучукович.

28 травня 1511 р. завершилась справа між князем Іваном Жославським з господарським дворянином Іваном Вороною щодо маєтку Боротин в Луцькому повіті (документ № 3). Останній обвинувачувався в тому, що незаконно володіє зазначеною нерухомістю. У відповідь дворянин розповів, як маєток потрапив у його володіння. Спочатку батько Івана князь Юрій продав Боротин єврею Цхаку Лєвоновичу. Після вигнання євреїв з держави¹, великий князь литовський Олександр Ягеллончик передав маєток своєму дворянину Сороці на вічність. Він же записав своїй дружині на цьому маєтку віна сто кіп грошей. Після загибелі Сороки від татар, на вдові одружився І. Ворона, яка переписала на його користь своє віно. Останню операцію підтвердив своїм листом король Олександр. Всі ці документи І. Ворона пред'явив у суді. Саме через ці письмові докази він і виграв справу.

Одним із найцікавіших, на наш погляд, документів є четвертий. Він засвідчив право переходу за власним бажанням під присуд старости від магдебурзького права. Бурмістр, радці та міщани Луцька скаржились на вїта Яна Сїгнатора, що той всі місцеві платежі бере на себе. Однак правомірність своїх дії Ян засвідчив привілеєм Олександра Ягеллончика. Тому рішення Сигізмунда I Старого було на користь луцького вїта, „а мешаном естли то видитси кривда, ино им волно хто вьсхочеть іпустившы право немецкое доброволно нехай входить з немецкого права в право городовое подь присудь старостинь”.

Останній, п'ятий, документ стосується судового позову кафських купців Августина Фряжина та Андрія Арсеновича на митника Шомака Даниловича. Купці повідомляли, що коли повертались з Литви до Кафи, то останній їх наздогнав та незаконно позабирав всі товари. Митник відкинув обвинувачення, бо ті намагались обминути митницю іншою дорогою. Крім цього, Шомак розповів про те, що цю справу вже розглядав князь Костянтин Острозький, який визнав неправомірність дій купців. Тому Сигізмунд I Старий підтвердив правоту митника та наказував троцькому воєводі Григорію Остиковичу не допускати рецидиву у цій справі.

Одна з основних проблем, з якою зіштовхується дослідник при бажанні опублікувати документи, визначається пошуком принципу видання. Незважаючи на наявні в цьому відношенні публікації²,

остаточну крапку поки що не поставлено. У цій же статті ми скористались напрацюваннями В. Німчука, а саме розробленим дипломатично-критичним методом публікації³.

Насамкінець висловлює сподівання, що опубліковані документи зацікавлять усіх дослідників Великого князівства Литовського.

¹ Цей період датується 1495-1503 рр. (Бершадский С. Литовские евреи. История их юридического и общественного положения в Литве от Витовта до Люблинской унии 1388-1569 гг. – СПб., 1883. – С. 240–265.).

² Панащенко В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. (на матеріалах Лівобережної України). – К., 1974; Методические рекомендации по изданию и описанию Литовской Метрики / Сост. А. Л. Хорошкевич и С. М. Каштанов. – Вильнюс, 1985; Каштанов С. Русская дипломатика. – М., 1988; Передача текстів документів і пам'яток: Методичні рекомендації за матеріалами науково-методичної наради (квітень 1990 р.) / Підг. У. Єдлінська та В. Страшко. – К., 1990; Страшко В. Правила передачі тексту кирилических документів XVI–XVIII ст. дипломатичним, популярним методами та рекомендації для застосування цих правил у виданнях наукового і науково-популярного типів. (Проект). – К., 1992. – С. 6-12; Введение // Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 224. (1522-1530): 4-oji Teismų bylą knyga. / S. Lazutka, I. Valikonytė. – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 1997. – СХLIX, 514 р. – С. СХХХVІІ–СХLIV; Каштанов С. Актовая археография. – М., 1998; Страшко В. Рекомендації до складання подокументних описів актових книг Правобережної України XVI–XVII ст. – К., 2002. – 101 с.; Методичні рекомендації па публікації рукописних актових кірилических криниць у Беларусі (XIII–XVIII стст. перыяд Вялікага княства Літоўскага) / Аўт.-склад. А. І. Груша. – М., 2003; Тимченко Т., Лифшиц А. К вопросу об издании Литовской Метрики // Новости Литовской Метрики. – 2002. – №6. – Вильнюс, 2003. – С. 45.; Віцебска-Рыжскія акты XIII–XVII ст. – С. 23.; Дзярновіч А. Да партрэту літары «й» у Метрыцы ВКЛ // Актуальныя пытанні вывучэння і выдання Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага. Матэрыялы міжнароднай навук.-практ. канфер. (Мінск, 11-12 лістапада 2003 г.). – Мінск.: ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”, 2005. – С. 22-35.

³ Німчук В. Правила видання пам'яток писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. – К., 1995. – С. 15-18.

№ 1. 1507, апрель 21. Краков. – Записанье пилности мещан Луцких в справе з дворянином господарским Деменею.

Оригінал: РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 222. – Л. 80 об.-81.

[Аркуш 80 зворот]

Записанье пилности мещан Лѹцких |

в справе з дворенином г(о)с(по)д(а)р҃ским Деменею |

Господар его м(и)л(о)ст велел про пама т записати |

Што жъ жаловали его м(и)л(о)сти мещчане лѹцкии Мишко Пальчиковъ, а Лукьянъ Пшайчичъ и поведили перед его милостью што ж | дворянигъ г(о)с(по)д(а)р҃ский Кгабриал зарѹчилъ под виною его м(и)л(о)сти | под чотыриста рѹбли грошѹ. Стати имъ в Кракове по | Велицедни на четвертой во второкъ з дворянином | его м(и)л(о)сти Деменею, ино Мишко Пальчиковъ, а Лукьянъ | Пшайчичъ которые ѿ т места приежчали ѿ жалобе, на тот || [Аркуш 81]

рокъ в Кракове перед его м(и)л(о)стю стали, и неделю мешкали поісле року травчиса, а тот Демена на тотъ рокъ не стал. | П(и)санъ в Кракове, априль 21 ден, инѹдик(т) 10. |

№ 2. 1507, июль 23. Вильно. – Припоминанье пана Ольбрахта Кгаштольта о именье Полоную в Луцком повете, которое держитъ пан Станислав Петрович менечи отчизною своею.

Оригінал: РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 222. – Л. 95.

[Аркуш 95]

Припоминане п(а)на *Олбрахта Кгаштолга* ѿ имене |
 Полоню в *Луцком* повете, которое держит пан Стани |
 славь Петрови ч менечи ѿ тчизною своею |

То і тды ж подчаси *нашої* пань *Олбрахть Мартиновичь* | *Кгаштовътовича* впоминал са перед нами и перед паны радами нашими ѿ именье свое о тчизное в *Луцком* повете на има | Полоню и поведилъ перед нами штожъ небожъчикъ пан | *Войтехъ Кучѳковичь* несправедливе впросилъ былъ тое имене | ѳ *Александра* корола его м(и)л(о)сти под маткою его под панею *Мартиновою* которое жъ именье после небожъчика пана *Кучѳка* теперь держитъ пань *Станиславъ Петровичь* ино пань *Олбрахть* с паномъ *Станиславомъ* маеть ѿ | томъ мети право коли того часъ будетъ. |

№ 3. 1511, май 28. Берестье. – Вырок князю Ивану Юрьевичу Жославскому з Ивашком Вороною о именье в Луцком повете названое Боротин.

Оригінал: РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 222. – Л. 140 об.-141.

[Аркуш 140 зворот]

Вырокъ кн(я)зю Иванѳ Юревичѳ *Жославскомѳ* |
 з *Ивашкомъ Вороною* ѿ именье в *Луцком* |
 повете названое *Боротинъ* |

Тому ест конец |

Жикгимонт Божю м(и)л(о)стю короли великий княз *Ли(то)в(ский)* |
 Смотрели есмо того дела. Стояли перед нами ѿчевисто жаловалъ | намъ княз *Иванъ Юревичъ Жославский* на дворанина нашего | *Ивашка* Воронѳ тымъ обычаемъ ижъ бы онъ держалъ под собою именье ѿ тчизнѳ его в *Луцкомъ* повете на имя *Боротинъ* | за дниѳ, и Ворона поведилъ перед нами, ѿтець дей твой князь | *Юри* продал тое имене жидѳ *луцкомѳ Цхаку* *Левоничѳ* | и какъ дей жидовѳ з *Великого* князства *Литовъского* выгнали | и *Александръ* дей король его м(и)л(о)сть дал тое именье дворанинѳ своему *Сороце* на вечность, сестренцѳ небожъчика пана *Федковѳ* | *Писаревѳ*. И сестрениц дей на томъ именьи записалъ жоне своей вена сто копъ грошей и какъ дей сестреница поганъство | татарове вбили и по смерти дей его на жону его с тымъ именьемъ понал и она мне на томъ имели вено свое сто | копъ грошей записала, што ж ми король его м(и)л(о)ст *Александръ* и | привилъемъ своимъ потвердилъ на вечность. А к томѳ | рекъ и ѿ тца дей твоего лист под завесистою печатью || [Аркуш 141]

маю в котором же листе стоит ижъ онъ тому жидѳ продалъ тое именье вас близких ѿдаливши и лист кн(я)за *Юревъ* | ѿ тца его што продал тое именье тому жидѳ *Цхакѳ* на вечност. | А листъ данинѳ *Сорочинѳ* што братъ нашъ его м(и)л(о)сть тое | именье ему былъ далъ и листъ куплю сестреницѳ и тежъ | тотъ привилей брата нашего которымъ же его м(и)л(о)сть | тое именье ему потвердилъ перед нами вказывалъ и видело | са намъ и паномъ радамъ нашимъ коли ѿ тца тое | именье ѿ тчизнѳ свою тому жидѳ продалъ на вечность, а | онъ з дозволеньемъ брата нашего его м(и)л(о)сти жоны сестреницѳвы с тымъ именьемъ поналъ и привилъемъ своимъ то его | м(и)л(о)ст ему потвердилъ навечность. Мы в томъ Ворону | правого знашли, и тое именье ему присѳдили, маеть онъ | тое именье *Боротинъ* той сѳме *п(е)н(я)зей* держати со всимъ с тымъ | какъ са оно здавна в себе маеть и какъ ѿ тца его томѳ жи | дѳ продалъ и подлѳгъ привилла брата нашего и на то | есмо ему дали сесь нашъ листъ сѳдовыйѳ з нашою печатю. | *П(и)санъ* *Берестьи* маа 28 *денинъдик(т)* 14. | При томъ были воевода *виленский*, канъцлер, пань *Миколаѳ* *Миколаевичъ Радивиловича*, воевода *троцкий*, маршалокъ дворный, пань *Григорей* *Станиславовичъ Остиковича*, гетманъ,

староста лудкий и браславський и веницький, маршалокъ волынское земли, кн(я)з Костантинъ Ивановичъ Острожский, панъ троцкий, староста жомойтский, панъ Станиславъ ІАновичъ, староста городенский, панъ Станиславъ Петровичъ, воевода новгородский, маршалокъ, панъ ІАнь ІАновичъ Заберезинский. ||

№ 4. 1511. июнь 24. Берестье. – Вырок бурмистром, радцом и мещаном места Луцкого з войтом Луцким Яном Сикгнаром о бране на себе всех платов и доходов мейских.

Оригінал: РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 222. – Л. 173 об.-174.

[Аркуш 173 зворот]

Вырокъ бурмистром, радцам и мещаном места |
Лудкого з войтом лудким ІАном Сикгнаром о бране |
на себе всех платов и доходов местских |

Жикгимонт Божю м(и)л(о)стю короли великий княз |

Смотрели есмы того дела с паны радами нашими. Стояли | переднами очевисто, жаловали нам бурмистрове и радцы и мещане | места Лудкого на войта лудкого ІАна Сикгнатора штожъ дей | он | платы и доходы напы местские вси на себе беретъ, а нам с того | помочы жадное нетъ. И войт положилъ переднами привилей | брата нашего Александра корола его м(и)л(о)сти на тыи платы и доходы, ино видело са намъ и паномъ радамъ нашимъ штож | намъ негодится привилья брата нашего рѣхати и того | досмотревшы войту казали есмо тыи доходы всѣ заведати | и брати на себе, што въ привили брата нашего выписано, а мещаном ||

[Аркуш 174]

если то видится кривда, ино им волно хто въсхочетъ опдістившы право немецкое доброволно нехай входить з немецкого | права в право городное подъ присѣдъ старостинъ. | При томъ были княз Войгехъ бискупъ виленский, воевода виленьский, канцлер панъ Миколай Миколаевичъ, воевода троцкий, маршалокъ дворный панъ Григорей Станиславовичъ Остиковича, панъ троцкий, староста жомойтский панъ Станислав ІАновичъ, воевода полоцкий панъ Станиславъ Глебовичъ и иные | панове рада. П(и)сан в Берести июн 24 ден инъдикъ 14. |

№ 5. 1511, июль⁴. Берестье. – Лист писанный до воеводы троцкого пана Григоря Остиковича в справе купцов царя перекопского с Кафы з мытником менским Шомаком о забранье товаров з промыто в Луцку.

Оригінал: РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 222. – Л. 192-193.

[Аркуш 192]

Лист писанный до воеводы троцкого п(а)на Григора |
Остиковича в справе кѣпцов царя Перекопского |
с Кафы з мытником менским Шомаком, о забране това |
ров в промыте в Лудку |
Жикгимонт Божю м(и)л(о)стю короли вели(ки)й княз |

⁴ Точна дата відсутня. Умовно справу можна віднести до другої декади липня, оскільки вона знаходиться між документами, які датуються 5 і 19 числами.

Воеводе троцкому, маршалъку нашому дворномѹ пану ||

[Аркуш 192 зворот]

Григорю Станиславовичу Шстиковича. Жаловали намъ кѹпцы | цара перекопського с Кафы на
 има Акгуштын Фражинъ, а шрмане Анъдрей Аксеновичъ с товаришы своими, на мытника |
 менского Шомака Даниловича, ѿ томъ штожъ какъ онъ держалъ | мыто в Луджу, а они в тотъ
 часъ ехали з Литвы заса до Кафы | с товары своими, ижъ онъ безъ каждое причыны догонившы
 | ихъ на доброволю дорозе и товары ихъ вси забралъ и шчелвисто они с нимъ ѿ томъ переднами
 мовили. И Шомакъ поведил | перед нами штожъ они поехали незвычайными дорогами кѹды жъ
 передъ тымъ жадные кѹпцы не еждчивали, нехота чи мыта луцкого платити. И на деи з вижомъ
 городовымъ пославши слугъ своихъ и их со всими товары на | замокъ до Лѹцка привелъ, и
 поведилъ ижъ вжо перво сего емѹ | ѿ томъ с нимъ право было передъ гетманомъ нашимъ
 старо|стою лудкимъ, браславскимъ и веницкимъ, маршалкомъ | Воляньское земли, кн(я)зем
 Костенътиномъ Ивановичомъ | Острозьскимъ, и в томъ его правого знашолъ, и листъ свой |
 сѹдовый на то ему далъ, и тотъ он листъ его м(и)л(о)сти перед | нами вказывалъ, и мы того листа
 кн(я)за Костентинова | выслухавшы и при томъ сѹде его м(и)л(о)сти Шомака есмо | zostавили.
 Про то жъ естли бы они черес то зашчне вкра|сивши речъ свою хотели намъ на него жаловати, и
 листы | наши на него брати и твоа бы м(и)л(о)сттымъ кѹпцомъ кафиньским | не казалего в томъ
 поволочити, и заховал бы твоа м(и)л(о)сть его | подлѹгъ сѹда княза Костенътинова и листа его
 м(и)л(о)сти | сѹдового. При том были воевода троцкий, маршалокъ | дворный, панъ Григорей
 Станиславовичъ Шстиковича, ||

[Аркуш 193]

воевода полоцкий, панъ Станиславъ Глебович. П(и)сан в Берести | июл деи инъдик 14. |
 Пан Богущъ прислал тое дело в книги за |
 писати |.